

INTERVJU – STAŠA BABIĆ, PROFESORKA ARHEOLOGIJE >

Znanje se stiče u razmeni, saradnji i sučeljavanju

[sonja čirić](#)

"U SISTEMU VREDNOSTI GDE OPŠTE DOBRO NIJE PRIORITYET, SVAKI NEPOSLUŠNI GLAS SMETA. S DRUGE STRANE, ARHEOLOGIJA KOJA JE SPREMNA DA PODRŽI ODLUKE VLASTI NEĆE JOJ SMETATI I BIĆE ZA TO I NAGRAĐENA. TO SMETA MENI I MNOGIM MOJIM KOLEGINICAMA I KOLEGAMA, ALI NAŠ JE STAV ZATUREN. MOŽDA JE VREME DA SE TI GLASOVI OKUPE KAKO BI SE BOLJE ČULI"

Knjiga koja će konačno objasniti čime se bavi arheologija i razbiti zablude da arheolozi iskopavaju stare lonce i zakopano blago, i pokazati da oni proizvode znanje o prošlosti koje je od vitalnog značaja za našu sadašnjost – piše u najavi studije *Metaarheologija* koju je nedavno objavila izdavačka kuća Clio. Staša Babić, autorka ove knjige globalno važne po arheologiju kao naučnu disciplinu, vanredni je profesor beogradskog Filozofskog fakulteta, i autorka nekoliko monografija i niza stručnih radova.

"VREME": Šta je to metaarheologija?

STAŠA BABIĆ: Ukratko, to je razmišljanje o tome čemu uopšte služi arheologija i kako ispunjava tu svoju svrhu, pogled na disciplinu u isto vreme spolja i iznutra, kritičko preispitivanje sopstvenog znanja i načina na koji ga stičemo. Ovo podrazumeva da izađemo izvan bezbednih, ali uskih okvira onoga što se obično shvata arheološkim domenom – iskopavanje i potom katalogizovanje krhotina prošlosti, i traži da se upustimo i u polja sociologije, filozofije i istorije nauke. Da bih napisala knjigu o tome, morala sam da savlađujem nove oblasti i učim od drugih, koji su u njima vični. Tako je sama knjiga postala ilustracija stava u koji duboko verujem – da se znanje stiče u razmeni, u saradnji i sučeljavanju.

Podnaslov vaše studije glasi "Ogledi o uslovima znanja o prošlosti". O kakvim uslovima je reč?

Objasniću primerom: početkom 20. veka profesionalni arheolozi bili su mahom pripadnici više srednje klase zapadnoevropskih zemalja, i među njima je bio veoma mali, gotovo zanemarljiv broj predstavnika drugih društvenih grupa. Tako su, na primer, klasičnu starinu Grčke ili Rima tumačili viktorijanski džentlmeni ili pruske aristokrate, ali ne i grčke žene. Pitanja o prošlosti koja su zanimala povlašćenog pripadnika Britanske imperije nisu ista kao ona koja bi mogao da postavi posmatrač sa druge pozicije u modernom svetu. Ove različite pozicije deo su uslova pod kojima se stiče znanje, jer svaka znači različita iskustva, pa pokreće i različita interesovanja. Kolonijalnog činovnika zanima kako da efikasno upravlja carstvom, a podanike tog carstva može zanimati kako da se toj upravi efikasno odupru.

Otvora se dilema koja će od ovih mogućih istraživačkih pitanja pokrenuti dovoljno zanimanja kod onih koji mogu da finansiraju istraživanje. Najčešće je to neki državni sistem, što znači da će prioriteti biti određeni ne samo na osnovu stava istraživača, nego i na osnovu odluka vlasti. Kad, recimo, naše Ministarstvo nauke raspisuje konkurs za finansiranje projekata, jasno navede spisak prioriternih zadataka. Dobro je zapitati se kako i na osnovu kojih kriterijuma nastaje taj spisak? Da li su prioriteti onoga ko ga sastavlja isti oni koje kao najvažnije vidi većina istraživača?

Arheologija nudi znanje stečeno na osnovu materijalnih tragova delanja ljudi u prošlosti. Kako biti siguran da su tumačenja prošlosti tačna, da se na prošlost ne gleda kroz interese sadašnjosti?

Na prošlost, ili na bilo koji drugi predmet istraživanja, uvek se gleda sa nekog stanovišta u sadašnjosti. Ako je, na primer, interes većine danas, kao što lično mislim, da razmišljamo o rastućoj nejednakosti među ljudima, opasnostima netolerancije i bogatstvu u različitosti, ili o klimatskim promenama i globalnim posledicama, onda je dobro da posmatramo prošlost zainteresovani za ta pitanja i tragajući za alternativama koje bi bile produktivnije od rešenja koja nam se nude u ovoj sadašnjosti. Najzad, dobra nauka je odgovorna nauka, koja je svesna svojeg

okruženja i koja jasno obrazlaže svoje pozicije, pa je tako garant proverljivosti. Proveravajući, približavamo se istini.

S druge strane, kad smo, recimo, pre nekoliko godina bili zasuti manifestacijama povodom proslave Milanskog edikta, mnogo više smo čuli o tome kako je prvi hrišćanski vladar rođen na teritoriji današnje Srbije, nego o verskoj toleranciji, o čemu taj dokument pre svega govori. Tako je jedan od uslova znanja o prošlosti i to ko je ovlašćen da o tome obaveštava javnost i kojim se namerama pritom rukovodi.

Svuda oko nas su ljudi koji smatraju da znaju to o čemu pričaju, a među njima je dosta onih koji nemaju osnov za takvo mišljenje o sebi. Pa ipak, ljudi im veruju. Složićemo se da je to opasno.

Udobno je i čini se sigurnim verovati onome ko govori sa pozicija moći, a posebno ako su poruke tako skrojene da ulivaju osećaj posebnosti i nekakve gotovo mistične kolektivne predodređenosti za velika dela. To je, naravno, jako opasno za građane, ali i jako korisno onima koji upravljaju tim građanima. Zašto bih uopšte razmišljala o tome kako da doprinesem promeni stanja u kojem živim ako o meni brinu oni koji su upućeni u te stvari?! Znači da Beograd mora da bude raskopan baš ovako iako mi je to jako neudobno, da na rekama širom Srbije moraju da se podižu elektrane koje ugrožavaju eko-sisteme, da radnici u fabrikama treba da nose pelene... Sve to izgleda kao neminovnost na koju građani ne mogu da utiču, ali nekako lakše pada kad nas obaveste da smo pripadnici naroda koji je imao pismo pre svih i iznedrio silne rimske careve. To što su ove ideje o prošlosti zasnovane na raznim vrstama pogrešnih pretpostavki potisnuto je njihovom moći da razblaže ružnu stvarnost.

Mnogi smatraju da prošlost opterećuje, iako ne poriču da je bez prošlosti nemoguće.

Uverena sam da zatrpana, zapuštena prošlost zaista opterećuje sadašnjost, kao neka mračna porodična tajna oko koje sledeće generacije obilaze i prećutkuju je, ne znajući zapravo šta je jedan pradeda skrivio drugome. To otvara prostor za nagađanja, pa i za zlonamerne falsifikate "testamenta". Ako, međutim, znamo čiji je skelet u ormanu i kako je tamo dospeo, možemo pametnije da se suočimo sa nekom budućom situacijom i donesemo odluke koje neće dovesti do gomilanja mračnih tajni po ćoškovima. Ponekad možemo u tim ćoškovima naći i "zaturena blaga", kako to kaže Hana Arent, koja nam mogu pomoći da zamislimo daleko bolju budućnost, pa možda i da je ostvarimo.

Prošlost nije samo dug spisak neminovnih sukoba i nadvladavanja jačih, nego i izvor primera saradnje i solidarnosti. Balkan je prostor na kojem se oduvek dešavalo i jedno i drugo, ali u javnosti se daleko češće govori o "teškom nasleđu". Arheolozi, međutim, znaju da je od daleke prošlosti ceo region premrežen putevima razmene svake vrste: predmeta, ali i ljudi, jezika, kultura, religija i ideja. Mi koji ovde danas živimo baštinimo sve te razlike koje nas mogu opterećivati ako ih ne razumemo, ili nam otvarati prostor za nove produktivne razmene.

Inače, ima mnogo primera da ideje o prošlosti drastično utiču na odluke koje danas donosimo. Pogledajmo samo poslednje decenije na Balkanu, od spora oko imena Makedonija, do statusa Kosova. U ovim se raspravama uvek potežu argumenti iz daleke prošlosti, ne uvek odgovorno i promišljeno.

Naslov jednog poglavlja vaše knjige je "Arheologija sadašnjosti". Zašto arheologiju zanima sadašnjost?

To je istraživanje sadašnjosti arheološkim metodima – posmatranje onoga što danas činimo preko materijalnih tragova našeg ponašanja, a ne kroz pisane ili izgovorene stavove ljudi. Tako se pokazuju i oni oblici ponašanja koje bismo rado sakrili. U Arizoni je već nekoliko decenija u toku projekat istraživanja otpada koji ostaje za domaćinstvima, gde se, recimo, vidi da broj bačenih boca alkoholnih pića daleko premašuje popijenu količinu koja je prijavljena anketarima.

Arheologija beogradske sadašnjosti, recimo, sasvim jasno govori da je ovladavanje javnim prostorima važan alat, kojim se veoma opipljivo pokazuje ko i kako usmerava naše kretanje i naše živote. Šta se, na primer, desi posle oluje, kada glavnim saobraćajnicama Beograda teku bujice i kada sa fasada u centru grada otpadaju veliki komadi maltera? Šta se desilo, ili još bolje, šta se nije desilo pre te oluje? Kojom logikom je spomenik Dimitriju Tucoviću premešten na čudnu građevinsku konstrukciju, koja se rušila i pre nego što je do kraja sazidana, da bi centralno mesto na trgu bilo dodeljeno impresivno velikoj i jednako impresivno ružnoj fontani? Da li je brisan prostor zaliven betonom na Cvetnom trgu ili na Trgu Republike odraz namere da se grad ulepša i prilagodi potrebama svojih građana ili je materijalni pokazatelj zanemarivanja i potiranja tih potreba?

Odnos društva prema nauci, konkretno prema arheologiji, nije dostojan ni nauke ni društva. Zašto? U kom smislu arheologija smeta društvu?

Ako se pitanje odnosi na ovo konkretno društvo, sasvim se slažem da je položaj arheologije nedostojan, kako u smislu finansijske i logističke podrške, tako i u smislu priznavanja stručnosti. Slučaj izgradnje stanice žičare na Kalemegdanu vrlo je ilustrativan. Plašim se, međutim, da odgovor ne može biti kratak. Zadržaću se zato na tome da u jednom potpuno urušenom sistemu vrednosti, gde opšte dobro nije prioritet, svaki neposlušni glas smeta. S druge strane, arheologija koja je spremna da podrži odluke vlasti, neće joj smetati i biće za to i nagrađena. To smeta meni i mnogim mojim kolegicama i kolegama, ali naš je stav zaturen, kao i mnogi drugi glasovi oko nas. Možda je vreme da se ti glasovi okupe kako bi se bolje čuli.

Kako da se nauka bori protiv moći vlasti?

Naučnici su građani sa specifičnim znanjima i njihova je dužnost da ta svoja znanja koriste za dobro svih. Posebno u društveno-humanističkim disciplinama, kao što je moja, to znači da je njihov posao da misle o svetu oko sebe i o načinima da on postane bolji za sve, pa i da o svojim

razmišljanjima obaveste druge građane. Meni je posebno važno da pred svojim studentima zadržim pravo da kritički rasuđujem, kako o prošlosti, tako i o sadašnjosti, i da i njih podstičem da to isto čine. Ako bih, recimo, pristala da gondola na Kalemegdanu neće narušiti kulturno dobro, u sopstvenim očima izgubila bih to pravo. Ono, međutim, za mene ne zavisi od toga šta o akademskoj zajednici Srbije misli naš sadašnji predsednik i o tome nas obaveštava preko dnevnih novina.